

150, -

NASZ PREZYDENT

T. G. MASARYK

54 120



120

Nr 2/10

PAŃSTWOWY SKŁAD KSIĄŻEK SZKOLNYCH
W PRADZE CZESKIEJ.

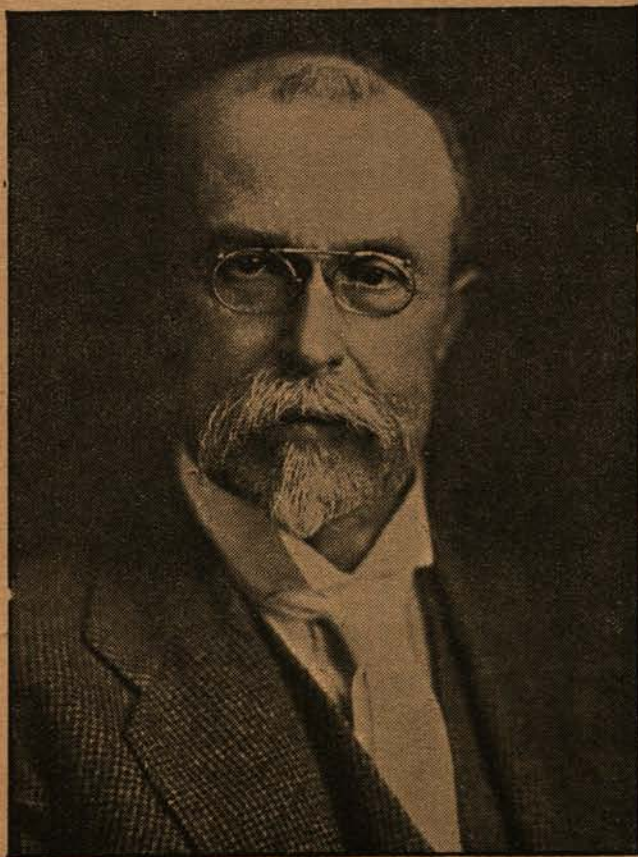


1204

85
Teka

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Drukarnia państwowego składu książek szkolnych
w Pradze Czeskiej.



F. J. Masaryk



PREZYDENT MASARYK.

Tomasz Masaryk urodził się dnia 7-go marca 1850 r. jako syn biednych rodziców w Hodoninie, mieście morawskim w pobliżu granic węgierskich. Ojciec jego był woźnicą w dobrach cesarskich. Tomasz nie miał się jak pączek w maśle podczas swojej młodości: uczył się ślusarstwa w Wiedniu, posłano go na jakiś czas do szkoły realnej w Hustopeczu, praktykował nauczycielstwo, później znów kazano mu się uczyć rzemiosła kowalskiego — aż wreszcie skończył niemieckie gimnazjum w Bernie Morawskim i w Wiedniu. W Wiedniu był w szkołach wyższych, studjował uniwersytet również w Lipsku, w r. 1879 został docentem filozofji w uniwersytecie wiedeńskim a w 1882 r. profesorem filozofji w uniwersytecie czeskim w Pradze. Pomimo tego, że lata swoich studjów spędzał w środowisku niemieckim, zawsze był mocno świadom tego, że jest Czechem, prywatnie oddawał się dokładnemu studjum języka czeskiego i nauczył się mówić, czytać i pisać po polsku i po rosyjsku, oraz doskonale władać językiem angielskim i francuskim. Pierwsze jego dzieła drukowane były pisane po czesku („O patriotyzmie Platona“ i „O hipnotyzmie“).

Już pierwsze większe dzieło Masaryka, którym zdobywał sobie katedrę uniwersytecką: „Samobójstwo jako zjawisko patologiczne w społeczeństwie wsłóczesnym“ spowodowało podziw i zwróciło uwagę w świecie uczonych. Młody filozof tłumaczył, iż chorobliwe zjawiska samobójstw są spowodowane i wzrastają wobec braku religijności w społeczeństwie, i że brak ten jest skutkiem upadku prawdziwej religii. W Pradze Masaryk rozpoczął nowy kierunek filozoficzny, socjologję, której filozofowie czescy dotąd należycie nie uwzględniali. Lecz nie tylko w tym się pokazywał nowy kierunek. Ten nowy kierunek tkwił w duchu wykładów Masaryka. Masaryk, jako człowiek głęboko religijny — co w tych czasach było zjawiskiem nowym — wykladał o rzeczach religijnych, zwracał uwagę młodzieży w stronę filozofii angielskiej i francuskiej, i często przemawiał do narodu o konieczności moralności. Jego kierunkowi nadano nazwę moralizmu według jego ducha (dla tego też kolegowie nazywali Masaryka „pasterzem duchownym“), nazwę zaś realizmu według metody. Myśli jego filozofii praktycznej, którą wykladał studentom, były przedmiotem ogólnej uwagi w Pradze, mówiono o nich też poza murami uniwersytetu i poza kołami akademickimi. Studenci, którzy chętnie i zbiorowo uczęszczali na wykłady, kochali i podziwiali swojego nauczyciela, gdy tymczasem w społeczeństwie grupy staroświeckie i zachowawcze szerzyły zaniepokojenie. Te zaniepokojenie wzrastało z chwilą, gdy Masaryk w 1884 r. zaczął wydawać i redagować dla młodego uniwersytetu naukowe czasopismo krytyczne „Athenaeum“, w którym wyrażał niezadowolnienie z poziomu ówczesnej nauki czeskiej.

R. 1891 Masaryk został posłem do parlamentu wiedeńskiego w czasie klęski stronnictwa staroczeskiego i zwycięstwa partji młodoczeskiej. Zwrócił na siebie od razu uwagę szerokich kół parlamentar-

nych jasnym występowaniem i zasadami dokładnie sformułowanymi, pewnością i powagą swoich wnurzeń oraz niezwykle zdolnościami wymowy. Urok jego mów tkwił nie w sztucznych zwrotach retorskich, lecz w zdolności do przekonywania. Z Masaryka zawsze przemawiało głębokie osobiste przekonanie i zapal. Jego wykład w parlamencie o stosunku narodu czeskiego i narodów słowiańskich wogóle do Austrii, o duchownej jałowości Niemców austriackich, tyjących tylko z Rzeszy (państwa Niemieckiego) i polegających tylko na niej; o niebezpieczeństwie zagrażającym narodom słowiańskim z strony wszechniemieckich zdobywców i ich filozofji („naród pański“), oraz o zabobrozości Prus — wykład ów porwał posła Mengera do okrzyku: „Zdrajca stanu!“, lecz równocześnie zjednoczył narody słowiańskie w Austrii w jedną całość. Czynność Masaryka jako posła była pożyteczną; Masaryk jednak przekonał się, iż z większą korzyścią dla narodu będzie, jeżeli będzie pracował w własnym kraju słowem i piórem, aniżeli na bruku wiedeńskim. Wobec tego w 1893 r. z parlamentu ustąpił.

Naukowa praca Masaryka w uniwersytecie i jego działalność pisarska od 1795 r. skoncentrowała się specjalnie około kwestji czeskiej i małych narodów wogóle. Poglądy jego, które wypowiedział w „Kwestji czeskiej“ (Česká otázka), w „Karlů Hawliczků“ a w „Kwestji socjalnej“ (Otázka sociální), dostąpiły szczytu w nauce, iż naród czeski wobec takiego trudnego położenia, jakie zajmuje w Austrii i w środku Europy, powinien dobrze być świadom swojej siły i swego programu, żeby był w stanie zachować swoją indywidualność. Program narodu czeskiego powinien opierać się na postępie, wolności i demokracji. Obroni on się przeciwko Austrii tylko przez usilne dążenie do życia moralnego, do wykształcenia i potęgi ekonomicznej.

Masaryk gorliwie głosił konsekwentny realizm, zasadą którego jest trzymać się przedmiotu, każdą sprawę gruntownie zbadać, o prawdziwym stanie rzeczy nie robić sobie iluzji, jakie człowiekowi jego życzenia chętnie podszeptują; w życiu politycznym i socjalnym żądać czynów, nie tylko słów. Taki realizm był wrogiem historyzmu; to znaczy, iż naród nie powinien powoływać się na swoje miejsce i znaczenie w historii, jakie nam wskazał Hus, Chelczycki i Žyžka, lecz powinien pracować w warunkach dnia dzisiejszego w taki sposób, ażeby drugim narodom udowodnił swą zdolność i zwrócił na nią ich uwagę. Szczególnie mała książeczka o „Kwestji czeskiej“ jest katechizmem narodowym; w Karolu Hawliczku zaś, swoim poprzedniku, Masaryk pokazywał wyraźny przykład i udowodnienie swoich poglądów. W „Kwestji socjalnej“ Masaryk wprowadził zaprzeczyl naukowym zasadom teorii Marxa i odrzucił światopogląd tego filozofa, narodowi swemu natomiast tym gorącej polecał socjalny sposób myślenia, cały socjalizm i przede wszystkim miłość dla wydziedziczonych, gdyż socjalizm ma swoje źródło w ułomnościach i niemoralnościach urzędzeń społecznych.

Oprócz książek i broszur, które Masaryk napisał od 1892 r., redagował miesięcznik „Naše doba“ („Nasz Czas“).

W swojej czynności literackiej w ostatnich latach Masaryk obierał się Rosją. Owocem wieloletniego trudu i kilku podróży do Rosji było dzieło: „Rosja i Europa“, w którym wytłomaczył filozofję historii rosyjskiej i dziejów innych narodów słowiańskich, odrzucił panslawizm starego stylu i otworzył światu pogląd na rosyjski problem rewolucjonizmu. Księga powyższa właśnie u progu wojny światowej została prawdziwym kluczem do zrozumienia upadku caratu i chaosu bolszewickiej rewolucji.

Wszelka działalność Masaryka w narodzie od 1882 r. była coś całkiem nowego. Był on prorokiem w narodzie niemile widzianym. Przyszedł do swoich — a oni go nie poznali. „Proroku, o przyjemnościach chcemy słyszeć!“ mówiono wówczas wodzom, lecz Masaryk był mężem prawdy, i dla tego też nie wahał się śmiało wypowiadać przykrą prawdę nawet własnemu narodowi. Wnosił do narodu nowe formy patriotyzmu. Uczył, iż miłość swojego narodu nie nakazuje nienawidzić narodów drugih. W 1886 r. Masaryk rozpoczął walkę przeciw fałszywym starożytnym rękopisom czeskim, które wprowadziły dogadzały próżności narodowej, lecz sprzeciwiały się dowiedzionej naukowej prawdzie. Masaryk sformułował żądanie, iż kultura narodowa nie może opierać się na kłamstwie. — R. 1899 w sposób równie stanowczy stawiał czoło zabobonom utrzymującym, jakoby żydzi przy swoich obrządkach religijnych używali krwi chrześcijańskiej. Uważał, iż był by wstyd, jeżeliby naród czeski był do tego stopnia niewykształcony, żeby wierzył powyższemu podejrzeniu, szerzonemu głównie przez klerykałów i antysemitów. Oba te wystąpienia uczyniły go nieulubionym, i ta niepopularność była, niestety, dla wielu powodem, iż nie chcieli słyszeć o jego zasługach naukowych ani też politycznych.

Pomimo tego wpływ myśli Masaryka był wielki — chociaż rozszerzał się powoli. Jego myśli wpłynęły na całą młodszą generację czeską i słowacką w równej mierze jak na Serbów, Chorwatów, Słowienców i Rusinów. —

* * *

Druga epoka aktywnej politycznej działalności Masaryka rozpoczęła się w 1907 r., gdy morawska Wołoszczyzna obrała go do rady państwa. Wówczas wojna światowa już rodziła się: początki jej widać

w aneksji przez Austrię Bośni i Hercegowiny, która mimo protestów i przeciwko woli wszystkich niemal państw przeprowadził intryganci i ministr spraw zagranicznych Aehrenthal. Jeżeli jednak Aehrenthal chciał pozyskać pomoc przynajmniej Rzeszy Niemieckiej, był zmuszony zaprzedać Niemcom Austrię z ciałem i duszą.

W tej właśnie chwili Masaryk stanął przeciwko Austro-Węgry do walki na życie i na śmierć. Przy sposobności swoich sześćdziesiątych urodzin przeczył mniemaniu, jakoby człowiek starszy stawał się bardziej konserwatywnym. „Sądzę“ — mówił — iż młodość jest konserwatywną, gdyż nieposiada jeszcze doświadczenia. Lecz im człowiek jest starszym, tym więcej posiada doświadczeń — a jeżeli myśli, musi być radykalniejszym“. — Swój radykalizm Masaryk opierał na czynach. Całkiem otwarcie doznawał, że w swoim programie politycznym dłuższy czas usilnie bronił zasad Palackiego, ażeby ze starej Austrii stworzyć nową, postępową i zmodernizowaną; i około r. 1907 przekonał się, że pomiędzy Czechami i Austrią jest ogromna różnica i przepaść, ponieważ Austrią jest państwem bez narodowości, państwem gwałtów, reakcji, państwem wpływów szlachecko-monarchistycznych — tymczasem gdy Czesi są narodem postępowym, demokratycznym i ludowym. Masaryk napadł na austriacką politykę zagraniczną, pokazał całą jej niemoralność i bezczelność, z jaką podsuwała różne dokumenty, które miały usprawiedliwić akcję Austrii przeciwko Serbji.

Jak tylko wojna się rozpoczęła, Masaryk odrazu stanął na antyaustriackim stanowisku. W jesieni 1914 r. dwa razy jeździł do neutralnej Holandji, ażeby zbadać zamiary państw koalicyjnych. Tutaj wszedł w stosunki z Anglią, Francją i Rosją i po raz trzeci wyjechał do Szwajcarii i Włoch, ażeby nie wrócić do kraju inaczej jak zwycięzca lub zwyciężony. W swojej

przemowie do żołnierzy w lipcu 1917 r. w Kijowie, która szybko się przedostała do Czech w kopji, Masaryk opowiadał: „Kiedy wojna się rozpoczęła i kiedy zauważyłem, że żołnierze nasi postępują zgodnie z programem narodowym i słowiańskim; kiedy widziałem, jak Austrija mści się na ludziach naszych; kiedy się dowiedziałem, że na Morawach powieszono jakiegoś obywatela jedynie za to, że miał rosyjską odezwę Mikołaja Mikołajewicza, że tego i owego rozstrzelano: wówczas musiałem sobie powiedzieć: Tobie niewolno robić mniej, niż robią nasi żołnierze, przecie oni przy powszechnym obowiązku służby wojskowej są naszym ludem, naszymi wyborcami. Postanowiłem być po stronie tych, co walczyli przeciwko Austrii. Uświadomiłem sobie (obecnie już trzeci rok to głoszę) że pomiędzy Czechami i Austrią, właściwie dynastją Habsburgów, nie może być żadnych kompromisów.“

Te hasło walki, Masaryk pierwszy raz wygłosił publicznie w 1915 r. w Genewie podczas obchodu rocznicy śmierci Husa, gdzie również przemawiał w imieniu czeskich emigrantów prof. Denis z Paryża. Masaryk ukończył tę uroczystość paru zdaniem: Znaczenie historii czeskiej i ducha czeskiego jest w reformacji — znaczenie Austrii w gwałceniu tej reformacji. Czech musi iść za reformacją lub przeciwko niej, walczyć za ideą czeską lub austriacką. Zasadą naszej reformacji jest idea ludzkości, która odrzuca wszelki gwałt, ale przeciwko gwałtom będzie się broniła i żelazem. Pobudka czynu nadaje mu ten lub inny charakter.

Z Szwajcarii wyjechał Masaryk do Paryża, a w jesieni do Londynu. Gdy rząd austriacki wycofał go z urzędu, skonfiskował jego majątek i dał rozkaz aresztować go — rząd angielski zaproponował Masarykowi katedrę słowiańską przy kolegium królewskim w Londynie. Masaryk miał tam pierwszy swój

wykład dnia 19-go października. Była to wielka uroczystość: prezes ministrów przywitał Masaryka a pomiędzy słuchaczami był cały polityczny świat angielski, przed którym Masaryk rozwinał swoje poglądy o wielkich i małych narodach. O swoim narodzie pomiędzy innym powiedział: Imperjaliści niemieccy często twierdzą, iż małe narody nie mogą mieć wybitnych ludzi. Powiadają że wielcy mężowie wymagają niepospolitego otoczenia i styczności z licznymi niepospolitemi ludźmi. Temu stanowczo nie wierzę — i jako przykład podaję swoją ojczyznę. Cały świat zna i ocenia Jana Husa, cały świat się uczył u wychowawcy Komenskigo, społeczeństwo religijne Unii braci czeskich jest, jak zeznają historycy, cudem dziejów; założyciel tego kościoła, Piotr Chelczycki, wielki myśliciel, poprzednik Tolstoja, jest coraz więcej cenionym i poważanym. Naród nasz pierwszy złamał centralizację duchową wieków średnich i rozpoczął reformację. Žyžka, wódz Husytów, jest założycielem współczesnej sztuki wojennej.

R. 1917 Masaryk przyjechał do Rosji, gdzie z poprzednio małej drużyny legionistów czeskich zaczyna organizować armję czeskosłowacką. Nastrój wojowniczy wzrastał przy pomyślnej pracy. Ze wzruszeniem i zachwytem czytamy, jak pod sztandar Masaryka gromadzili się jeńcy czescy ze wszystkich krajów czeskosłowackich, jak pierwsze pułki przyjmowały jego hasło i witały Masaryka podczas uroczystości wojskowych jako swego wodza i ojea. Koszary i obozy żołnierzy czeskich stały się przykładem i przedmiotem podziwu dla oficerów i obywateli rosyjskich, którzy pisali o armji czeskosłowackiej z niezmiernym uznaniem. Żołnierze czeskosłowaccy byli pomiędzy sobą braćmi, przestrzegali srogo dyscypliny Husytów i czystości braterskiej, wyrugowali ze swoich szeregów lekkomyślne życie i pijatykę; jedyną ich zabawą były ćwiczenia wojskowe, książki, śpiew, muzyka, sztuka,

dzienniki i sport. Pierwsza zwycięzka bitwa wojsk czeskosłowackich przeciwko armji niemiecko-madziarskiej pod Zborowem pokryła nieśmiertelną sławą żołnierzy czeskosłowackich, o tej bitwie młodzież będzie zawsze czytała z zatajonym oddechem. To duch Masaryka miał taki wielki wpływ na żołnierzy czeskosłowackich w Rosji, Francji, Włoszech, Serbji.

Niewygód osobistych Masaryk się nie lękał. Mąż prawie siedemdziesięcioletni podróżował po Europie, Azji i Ameryce. — Tymczasem w Czechach rząd austriacki prześladował jego rodzinę, nie mogąc się mścić na nim osobiście. Masaryk z córką Olgą był na obczyźnie, syn artysta-malarz Herbert umarł w czasie wojny na tyfus, córka Alicja, pozbawiona profesury, osiem miesięcy spędza w haniebnym więzieniu w Wiedniu, syn Jan od jesieni 1914 r. aż do ostatniej chwili wojny służył we wojsku narażony na poniewierkę austriacką, osamotnioną panią Masarykową pilnuje policja i niepozwala jej nawet wyjść na wieś, kiedy zachorowała.

* * *

Dnia 18-go grudnia 1914 r. opuścił Masaryk Pragę jako profesor, poseł — i jako bohater, który wyjechał szukać złotego runa. Zginie czy zwycięży? Naród nie błogosławił go na drogę i nie rozumiał go nawet, bo przyjaciół szczerych i wiernych nigdy nie było wiele.

W grudniu 1918 r. powraca Masaryk do Pragi jako sławny mąż, jako oczekiwany przez cały naród pierwszy prezydent republiki Czeskosłowackiej. Niema chyba serca czeskiego w Czechach, na Morawach, Śląsku i Słowacji, które by nie drgnęło przy imieniu Masaryka. Szacunek dla jego imienia jest wprost święty. Widząc wzruszenie, z jakim naród wita Masaryka — obrazy biblijne się nasuwają. Błogosławiony, który do nas powraca...

Przyszedł ten, który jak kiedyś Komenský od-
wiedzał rządy, ministrów i dyplomatów, ażeby ich prze-
konać, że Austria niezasługuje na to, żeby zostać
nadal państwem, dla tego, że jest to państwo bez
duszy, które tylko armja i policja utrzymuje dla nik-
czemnej dynastji Habsburgów; on stara się prze-
konać świat, że Niemiectwo gorzej nie może zostać
zranione, jak tylko przez klęskę Austrii. Praca była
bardzo trudna, ponieważ nie brakło przyjaciół Austrii
w Anglii, Francji i Rosji według dawnej zasady
zrównoważenia sił...

¶! Powrócił ten, który przed królami i mini-
strami żądał niepodległości i wolności dla swojego
narodu, dla narodu Husa. Żądanie to nie było łatwym,
świat znał Czechów ze spaczzonego obrazu, który mu
podawała o nich prasa niemiecka. Bardzo wielu było
takich, którzy twierdzili, że naród czeskosłowacki nie
jest jeszcze dojrzałym dla niepodległości; Masaryk
jednak żądał niepodległości i republiki, ponieważ
wierzył i przekonywał niewierzących, iż naród czesko-
słowacki jest dość silny dla niepodległości, gdyż
siłą własną i przeciwko wszelkim nieprzychylnym siłom
— Wiednia i Rzyma — potrafił żyć, rozwijać się
i wytworzyć swoją kulturę. Masaryk wierzył w naród
czeskosłowacki, wierzył, że naród kulturalny i uświa-
domiony jest zdolnym do pracy, porządku i dyscy-
pliny, które są niezbędne dla zbudowania republiki.
Kto ma wiarę i działa, ten jest silnym. A wiara Masa-
ryka została wynagrodzoną — Republiką Czesko-
słowacką.

Naród czeski zawdzięcza Masarykowi więcej,
niż wszystkim poprzednim swoim wodzom, dziś więc
naród płaci swój dług, chociaż wierzyiciel nie upomina
się, nie żąda uznania, tym mniej uroczystości. Hanieb-
nym jest niewdzięczny człowiek, haniebnym byłby
też niewdzięczny naród.

Tron czeski, na którym zasiadło od 1526 r. dwu-
nastu cesarzów rzymskich a czterech cesarzów austr-
jackich z dynastji habsburskiej, je-t wolnym — a na nim
zasiada Tomas Masaryk, nie monarcha „z łaski bożej“,
ale syn biednego woźnicy z woli narodu. Cieszą się
z tego wszyscy wierni Czesi, jak się cieszyli ci,
o których opowiada stary kronikarz, opisując wybór
Jerzego z Poděbrad: „Płakali z radości, iż Bóg wy-
zwolił ich z pod rządów królów niemieckich, którzy
złe robili ludowi czeskiemu a zwłaszcza tym, którzy
przestrzegali pisma świętego“. Nie tylko Praga
i większe miasta, lecz każda wieś i każda chata w re-
publice Czeskosłowackiej przyozdobiły się świętecznie,
aby powitać T. G. Masaryka.

